

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Ліштаба Тетяна Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної та авіаційної мовної підготовки
Української державної льотної академії
ORCID ID: 0000-0002-6060-0900

У статті досліджується роль української мови як ключового інструменту формування професійної ідентичності та академічної культури сучасного фахівця. Українська мова розглядається не лише як засіб комунікації, а і як чинник культуротворення, самопрезентації та соціального позиціонування в професійному та академічному середовищі. В умовах глобалізації, академічної мобільності та міждисциплінарної взаємодії мова набуває статусу важливого маркера професійної компетентності, етичних норм і ціннісних орієнтирів. Особлива увага приділяється підготовці студентів нефілологічних спеціальностей, зокрема майбутніх фахівців авіаційної галузі, для яких точність, нормативність і відповідальність мовлення мають критичне значення.

Визначено основні функції української мови в професійному та академічному контексті: передавання спеціальних знань і термінології, репрезентація результатів наукової діяльності, підтримка комунікативної єдності професійної спільноти та утвердження національної наукової традиції.

Аналіз сучасних лінгводидактичних та соціолінгвістичних досліджень демонструє, що мовна компетентність безпосередньо впливає на формування професійної ідентичності, ефективність комунікації, дотримання академічної доброчесності та готовність фахівця до міждисциплінарної взаємодії.

У статті акцентується, що формування академічної культури неможливе без належного володіння науковим стилем мовлення, який характеризується логічністю, точністю, об'єктивністю та стандартизованістю. Розглядаються дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», «Ділова українська мова», «Наукова українська мова», «Наукова комунікація українською мовою» як ключові компоненти мовної підготовки студентів. Для фахівців авіаційної галузі практикоорієнтовані завдання, аналіз автентичних текстів, моделювання комунікативних ситуацій та усна й письмова практика сприяють формуванню мовної рефлексії, критичного мислення та високого рівня професійної відповідальності.

Результати дослідження підтверджують необхідність посилення ролі мовних дисциплін у системі вищої освіти, інтеграції мовної підготовки з фаховим змістом та системного формування академічних цінностей. Українська мова виступає чинником професійної ідентичності та академічної культури, визначає не лише комунікативні здібності сучасного фахівця, а й його ціннісні орієнтири, що є особливо актуальним у контексті глобалізації, цифрової трансформації та розвитку високотехнологічних галузей.

Ключові слова: українська мова, професійна ідентичність, академічна культура, мовна компетентність, наукове мовлення, ділова мова, академічна доброчесність, мовна освіта, фахова комунікація.

Lishtaba Tetiana. Ukrainian language as a tool of professional identity and academic culture

The article investigates the role of the Ukrainian language as a key instrument in the formation of professional identity and academic culture of contemporary specialists. The Ukrainian language is considered not only as a means of communication but also as a factor of cultural formation, self-presentation, and social positioning within professional and academic environments. In the context of globalization, academic mobility, and interdisciplinary interaction, language acquires the status of an important marker of professional competence, ethical standards, and value orientations. Special attention is given to the training of non-linguistic students, particularly future specialists in the aviation industry, for whom accuracy, normative correctness, and responsibility in speech are of critical importance.

The main functions of the Ukrainian language in professional and academic contexts are identified: conveying specialized knowledge and terminology, representing research outcomes, supporting communicative unity within professional communities, and reinforcing national scientific traditions. Analysis of contemporary linguodidactic and sociolinguistic studies demonstrates that language competence directly affects the formation of professional identity, communication effectiveness, adherence to academic integrity, and readiness for interdisciplinary interaction.

The article emphasizes that the formation of academic culture is impossible without proper command of scientific discourse, characterized by logicity, accuracy, objectivity, and standardization. The study examines courses such as Ukrainian Language for Professional Purposes, Business Ukrainian, Scientific Ukrainian, and Scientific Communication in Ukrainian as key components of students' language training. For aviation specialists, practice-oriented tasks, analysis of authentic texts, simulation of communicative situations, and oral and written exercises contribute to the development of language reflection, critical thinking, and a high level of professional responsibility.

The research findings confirm the necessity of strengthening the role of language courses in higher education, integrating language training with professional content, and systematically developing academic values. The Ukrainian language acts as a factor in shaping professional identity and academic culture, influencing not only the communicative skills of contemporary specialists but also their value orientations. This role is particularly relevant in the context of globalization, digital transformation, and the development of high-tech industries.

Key words: *Ukrainian language, professional identity, academic culture, language competence, scientific discourse, business language, academic integrity, language education, professional communication.*

Вступ. Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується зростанням уваги до питань академічної культури, професійної самореалізації та формування мовної особистості фахівця. В умовах глобалізації, академічної мобільності та міждисциплінарної взаємодії мова перестає бути лише засобом передавання інформації і набуває статусу важливого чинника професійної ідентичності та академічної належності.

Аналіз сучасних досліджень свідчить про щораз більшу роль закладів вищої освіти як центрів формування культурної ідентичності студентів. В українському контексті, як наголошує В. Андрущенко, «концепція «розумної освіти» ХХІ століття передбачає підготовку студентів до активного співіснування в глобальному середовищі та здатність до самостійного мислення» [1, с. 5]. У такій «розумній освіті» відбувається не лише інтелектуальний розвиток, а й становлення ціннісних орієнтирів, необхідних для культурної самореалізації особистості.

Українська мова в системі вищої освіти виконує не лише комунікативну, а й світоглядну, ідентифікаційну та культуротворчу функції. Як зауважує Л. Євдокімова-Лисогор, «з одного боку, мова є відображенням культури, а з іншого – частиною цієї культури», що підтверджує тезу про її невіддільну роль у формуванні ціннісних орієнтирів особистості [2, с. 52].

Саме через професійне й наукове мовлення фахівець репрезентує себе в академічному середовищі, демонструє рівень сформованості професійних компетентностей, дотримання норм академічної доброчесності та культури мислення. Таким чином, мовна підготовка стає невід'ємною складовою частиною професійного становлення особистості.

Зазначені аспекти зумовлюють актуальність дослідження, що полягає в потребі комплексного осмислення української мови як інструменту формування професійної ідентичності та академічної культури, а також у необхідності підвищення ефективності мовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей, зокрема майбутніх фахівців авіаційної галузі, для яких точність, нормативність і відповідальність мовлення мають принципове значення.

Науковці зазначають, що «на процес мовної і культурної інтеграції студентів дедалі сильніше впливає цифрова трансформація, а розвиток суспільства в умовах INDUSTRY 4.0 веде до переосмислення цінностей і вимог до сучасних фахівців» [3, с. 16].

Метою статті є обґрунтування ролі української мови як ключового інструменту формування професійної ідентичності та академічної культури фахівця. Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

1) проаналізувати поняття професійної ідентичності та академічної культури в мовному вимірі;

2) визначити функції української мови в професійному та академічному середовищі;

3) схарактеризувати мовні засоби репрезентації професійної ідентичності;

4) окреслити роль мовної освіти у формуванні академічної культури здобувачів вищої освіти.

Об'єктом дослідження є професійне та академічне мовлення фахівця, предметом – українська мова як засіб формування професійної ідентичності та академічної культури.

Результати. Професійна ідентичність розглядається як усвідомлення особистістю своєї належності до певної професійної спільноти, прийняття її цінностей, норм і комунікативних моделей. У сучасних лінгводидактичних і соціолінгвістичних дослідженнях це поняття тісно пов'язується з мовною поведінкою фахівця, його здатністю використовувати професійно марковані мовні засоби відповідно до ситуації спілкування. «Мовну ідентичність розглядають як один із різновидів соціальної ідентичності у взаємодії з національною, етнічною, етнокультурною та громадянською ідентичностями» [4, с. 74]. Науковці також підкреслюють, що «мовна ідентичність є віддзеркаленням ідентичності держави та важливою ланкою в моделях мовного планування» [5, с. 40].

Мова в цьому контексті виступає не лише інструментом професійної діяльності, а й засобом самопрезентації, самоідентифікації та соціального позиціонування. Рівень володіння українською мовою, зокрема фаховою термінологією, стилістичними нормами та комунікативними стратегіями, безпосередньо впливає на формування образу компетентного спеціаліста.

Мова є невіддільною частиною будь-якої індивідуальної та суспільної життєдіяльності. Вона виступає духовним кодом, за допомогою якого людина розуміє навколишній світ і себе в ньому, а також універсальним посередником між індивідом і суспільством [6, с. 19].

Особливої ваги ці аспекти набувають у підготовці фахівців авіаційної галузі, де професійна ідентичність пов'язана з високими стандартами відповідальності, точності та регламентованості мовлення. Під час вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» студенти опановують термінологію, жанрові моделі служ-

бових документів, фрагменти інструктивних і звітних текстів, що сприяє усвідомленню мови як складника професійної культури.

Використання української мови в професійному середовищі є важливим маркером професійної культури та мовної відповідальності фахівця. Дотримання літературних норм, точність терміновживання, логічність і структурованість мовлення свідчать про високий рівень професійної підготовки та готовність до ефективної комунікації. Професійне мовлення формується в межах певної галузі й передбачає засвоєння спеціальної термінології, усталених мовних формул, кліше та жанрових моделей. Українська мова забезпечує не лише зрозумілість і точність комунікації, а й єдність професійної спільноти, сприяючи утвердженню національної наукової й професійної традиції [7, с. 72].

Професійна ідентичність фахівця реалізується через усне й писемне мовлення: ділові документи, професійні консультації, публічні виступи, наукові повідомлення. Мовний імідж спеціаліста формується на основі здатності чітко, аргументовано та нормативно висловлювати думки, що є особливо важливим у сфері авіаційної діяльності, де помилки в комунікації можуть мати серйозні наслідки. Недостатній рівень мовної компетентності призводить до зниження ефективності професійної комунікації, тоді як свідоме ставлення до мовної культури сприяє професійному зростанню та інтеграції фахівця в академічне й професійне середовище.

Професійна ідентичність нерозривно пов'язана з академічною культурою, яка розглядається як сукупність етичних норм, цінностей і комунікативних практик, що регулюють освітню та наукову діяльність. У цьому вимірі мова виступає основним інструментом реалізації академічної культури, адже саме через мовлення здійснюється наукове пізнання, передавання знань і формування академічної спільноти.

Українська мова виконує функцію засобу наукової комунікації, репрезентації результатів досліджень і формування національного наукового дискурсу. Наукова українська мова характеризується точністю, логічністю, об'єктивністю та стандартизованістю. Вона реалізується в різних жанрах академічного спілкування: наукових статтях, дисертаціях, доповідях, рецензіях, аналітичних оглядах.

Недостатня сформованість навичок наукового мовлення ускладнює процес написання кваліфікаційних робіт і знижує якість наукової комунікації. Важливою складовою частиною академічної культури є дотримання мовних норм як елемент академічної доброчесності: коректне цитування, точне відтворення термінів, уникнення плагіату та мовних калбок.

Формування професійної ідентичності та академічної культури значною мірою залежить від системи мовної підготовки в закладах вищої освіти. Дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», «Ділова українська мова», «Наукова українська мова», «Наукова комунікація українською мовою» відіграють ключову роль у формуванні професійної та академічної компетентності здобувачів вищої освіти. Під час викладання мовних дисциплін для фахівців авіаційної галузі велика увага приділяється роботі з автентичними професійними текстами, аналізу мовних помилок у службовій документації, моделюванню ситуацій професійного й наукового спілкування. Такий підхід сприяє усвідомленню студентами мови як інструменту професійної відповідальності та академічної культури.

Сучасна мовна освіта орієнтована на формування комунікативної, термінологічної та риторичної компетентностей. Практикоорієнтовані завдання, аналіз професійних і наукових текстів, підготовка усних і писемних виступів сприяють розвитку критичного мис-

лення та мовної рефлексії. Водночас серед основних проблем залишаються формалізм у використанні наукових мовних моделей, недостатня увага до мовної культури та низький рівень академічної мотивації здобувачів освіти. Подолання цих проблем можливе за умови інтеграції мовної підготовки з фаховим змістом і системного формування академічних цінностей.

Висновки. Українська мова є важливим інструментом формування професійної ідентичності та академічної культури фахівця. Вона забезпечує не лише ефективну комунікацію, а й сприяє професійному самовизначенню, утвердженню академічних цінностей і розвитку національного наукового простору.

Формування мовної компетентності, особливо для здобувачів освіти авіаційних спеціальностей, є гарантією високого рівня професійної відповідальності та академічної доброчесності.

Результати дослідження підтверджують необхідність посилення ролі мовних дисциплін у системі вищої освіти та подальшого вивчення мовних аспектів професійної й академічної комунікації, зокрема в контексті підготовки фахівців технічних і авіаційних спеціальностей. В умовах глобалізації та цифрової трансформації роль української мови як чинника професійної ідентичності і академічної культури набуває ще більшого значення, оскільки мова визначає не лише комунікативні здібності, а й ціннісні орієнтири сучасного фахівця.

Література:

1. Андрущенко В.П. Безальтернативна матриця освіти: «розумна освіта» як потреба і реальність XXI століття. *Вища освіта України*. 2024. № 1. С. 5–10. DOI: [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1\(92\).01](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1(92).01)
2. Євдокімова-Лисогор Л. Мова, культура та ідентичність. *Folium*. 2025. (6). С. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.32782/folium/2025.6.7>
3. Воронкова В.Г., Каганов Ю.О., Метеленко Н.Г. Формування цінностей цифрового суспільства і цифрової людини в умовах глобалізації та INDUSTRY 4.0. *Humanities studies*. 2022. Випуск 11(88). С. 16–25. DOI: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-02>
4. Ренчка І.Є. Зміни мовної ідентичності українців під час війни (за матеріалами соцмереж). *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2023. Випуск 9. С. 72–98. DOI: <https://doi.org/10.18523/1cmr2522-9281.2023.9.72-98>
5. Михальчук О. Мовна ідентичність етнічних спільнот у контексті української мовної ситуації. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2021. IX/2. С. 37–49. DOI: [10.14746/sup.2021.9.2.03](https://doi.org/10.14746/sup.2021.9.2.03)
6. Олексенко Р., Ситник Я. Мовна ідентичність як засіб самовизначення та самоідентифікації в умовах посттоталітарного суспільства – аналіз мовної ідентичності як складника самовизначення мовної особистості. *Українська професійна освіта=Ukrainian Professional Education*. 2018. (1). С. 16–23. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2017.1.201287>
7. Залізник Г.М. Мова як індикатор української національної ідентичності та цивілізаційного вибору. *Українська мова*. 2023. № 2(86). С. 72–84. DOI: <https://doi.org/10.15407/ukrmova2023.02.072>

References:

1. Andrushchenko, V. P. (2024). Bezalternatyvna matrytsia osvity: “Rozumna osvita” yak potryba i realnist XXI stolittia [Non-alternative matrix of education: “Smart education” as a need and reality of the 21st century]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, (1), 5–10. DOI: [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1\(92\).01](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1(92).01)
2. Yevdokimova-Lysohor, L. (2025). Mova, kultura ta identychnist [Language, culture, and identity]. *Folium*, (6), 50–58. DOI: <https://doi.org/10.32782/folium/2025.6.7>
3. Voronkova, V. H., Kahanov, Y. O., Metelenko, N. H. (2022). Formuvannia tsinnosti tsyfrovogo suspilstva i tsyfrovoyi liudyny v umovakh hlobalizatsii ta INDUSTRY 4.0 [Formation of values of the digital society and digital human in the context of globalization and INDUSTRY 4.0]. *Humanities Studies*, 11(88), 16–25. DOI: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-02>
4. Renchka, I. Y. (2023). Zminy movnoi identychnosti ukrainsiv pid chas viiny (za materialamy sotsialnykh merezh) [Changes in language identity of Ukrainians during the war (based on social media data)]. *Mova: klasychne – moderne – postmoderne*, 9, 72–98. DOI: <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2023.9.72-98>
5. Mykhialchuk, O. (2021). Movna identychnist etnichnykh spilnot u konteksti ukrainskoi movnoi sytuatsii [Language identity of ethnic communities in the context of the Ukrainian language situation]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, IX(2), 37–49. DOI: <https://doi.org/10.14746/sup.2021.9.2.03>
6. Oleksenko, R., Sytnyk, Ya. (2018). Movna identychnist yak zasib samovyznachennia ta samoidentyfikatsii v umovakh posttotalitarnoho suspilstva – analiz movnoi identychnosti yak skladnyka samovyznachennia movnoi osobystosti [Language identity as a means of self-determination and self-identification in a post-totalitarian society – Analysis of language identity as a component of the language personality]. *Ukrainian Professional Education*, (1), 16–23. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2017.1.201287>
7. Zalizniak, H. M. (2023). Mova yak indyikator ukrainskoi natsionalnoi identychnosti ta tsyvilizatsiinoho vyboru [Language as an indicator of Ukrainian national identity and civilizational choice]. *Ukrainska Mova* (2) (86), 72–84. DOI: <https://doi.org/10.15407/ukrmova2023.02.072>

Дата першого надходження статті до видання: 07.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026

Статтю опубліковано: 00.00.00